

تحلیل مسیر فراغت خانواده به رشد اجتماعی با واسطه‌گری کیفیت ارتباط والد-نوجوان و کیفیت ارتباط با همسالان

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۰۲/۱۴ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۸/۱۱/۰۵

محمد رهدار^۱

محمد سجاد صیدی^{۲*}

علی رضا رشیدی^۳

چکیده

مقدمه: رشد اجتماعی می‌تواند، نقش بسیار با اهمیتی در کیفیت زندگی حال و آینده داشته باشد و دانش آموزان می‌توانند با موفقیت در رشد اجتماعی بر احساسات منفی و مثبت خود کنترل داشته باشند. پژوهش حاضر با هدف بررسی نقش واسطه‌ای ارتباط والد-فرزندی و ارتباط با همسالان در رابطه بین فراغت خانواده با رشد اجتماعی دانش آموزان در مقطع متوسطه دوم سال تحصیلی ۹۸-۱۳۹۷ انجام گرفت.

روش: طرح پژوهش توصیفی و از نوع همبستگی بود. جامعه مورد مطالعه شامل کلیه دانش آموزان پسر شهر زابل به تعداد ۳۰۰ نفر به صورت تصادفی و با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند. ابزارهای پژوهش شامل پرسشنامه فراغت خانواده (زبریسکی، ۲۰۰۰)، رشد اجتماعی (الیس وایتزمن، ۱۹۹۰)، ارتباط والد-فرزندی (بارنس و اولسن، ۱۹۸۲) و ارتباط با همسالان (هادسون، ۱۹۹۷) بود.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان داد که بین فراغت خانواده با ارتباط با همسالان ($P < 0/001$; $\beta = 0/2$)؛ فراغت خانواده با ارتباط والد فرزند ($P < 0/001$; $\beta = 0/24$)؛ ارتباط با همسالان با رشد اجتماعی ($P < 0/001$; $\beta = 0/32$)؛ ارتباط والد-فرزند با رشد اجتماعی ($P < 0/001$; $\beta = 0/33$) رابطه معنادار وجود دارد. همچنین متغیرهای ارتباط والد-فرزند و ارتباط با همسالان توانستند، نقش واسطه‌ای در رابطه بین فراغت خانواده و رشد اجتماعی ایفا کنند ($P > 0/002$; $\beta = 0/17$).

نتیجه‌گیری: بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که شرکت دسته جمعی و فعالانه اعضای خانواده در فعالیتهای فراغتی و تفریحی می‌تواند از طریق ارتقاء کیفیت ارتباط با همسالان و ارتباط با والدین باعث رشد اجتماعی بالاتر در دانش آموزان شود.

کلمات کلیدی: فراغت خانواده، رشد اجتماعی، ارتباط والد-فرزند، ارتباط با همسالان.

۱. کارشناسی ارشد مشاوره مدرسه، گروه مشاوره، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه رازی، کرمانشاه.

۲. استادیار، گروه مشاوره، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران.

* نویسنده مسئول: m.seydi@razi.ac.ir

۳. دانشیار، گروه مشاوره، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران.

Path analysis of family leisure to social development by mediating the quality of Parent-Adolescent communication and the quality of Relationships with Peers

Mohamad Rahdar¹
Mohamad Sajjad Seydi^{2*}
alireza rashidi³

Abstract

Introduction: The purpose of this study was to investigate the mediating role of parent-child relationship and relationships with peers in the relationship between family leisure and social development in secondary school students in the second grade of the academic year of 2018-19.

Method: The research design was descriptive and correlational. The study population consisted of all male students in Zabol city of 300 individuals randomly selected by multistage cluster sampling. The research tools included Family Leisure Questionnaire (Zbarski, 2000), Social Development (Ellis Whitman, 1990), Parent-Child Relations (Barnes & Olsen, 1982), and Relationships with Peers (Hudson, 1997).

Results: The findings of this study showed that there is a meaningful relationship between Family Leisure and Relationships with Peers ($\beta=0/2$, $P<0/001$), Family Leisure and Parent-Child Relations ($\beta=0/24$, $P<0/001$), Parent-Child Relations and Social development ($\beta=0/32$, $P<0/001$), Relationships with Peers and Social development ($\beta=0/33$, $P<0/001$). parent-child relationship variables and relationships with peers played an intermediate role in the relationship between family leisure and social development ($\beta=0/17$, $P<0/002$).

Conclusion : So the result is Active participation of family members in leisure activities by raising the quality of communication with peers and communicating with parents, it can promote higher social development in students.

Keyword: Family Leisure, Social development, Parent-Child Relations, Relationships with Peers.

1. counseling, social science, razi unv, kermanshah, iran

2. counseling, social science, razi unv, Kermanshah, Iran

* Corresponding Author: m.seydi@razi.ac.ir

3. counseling, social science, razi unv, Kermanshah, Iran

مقدمه

بی‌شک یکی از جنبه‌های ارزشمند رشد انسان، فرآیند اجتماعی شدن اوست. زندگی اجتماعی امروزه، ضرورت تماس با دیگران را به عنوان امری گریز ناپذیر جلوه می‌سازد. رشد اجتماعی^۱، دارنده ارتباط سالم و منطبق با واقعیت در افراد است. نوجوانانی که مهارت اجتماعی کافی کسب کرده‌اند در ایجاد ارتباط با همسالان^۲ و یادگیری در محیط آموزشی موفق‌ترند نسبت به نوجوانانی که فاقد این مهارت می‌باشند، مهارت اجتماعی، مجموعه‌ای از رفتارهای آموخته شده که نقطه شروع موفقیت و تداوم بر همکنش‌های اجتماعی مثبت مانند: کمک کردن، شروع روابط، کنترل خلق و خو و به عبارتی رشد اجتماعی می‌شود (گریشام، به نقل از بری و ارین،^۳ ۲۰۱۰). پژوهش‌ها نشان داده‌اند که عملکرد روابط بین والد و فرزند^۴ دارای ویژگی‌های بسیار خاصی می‌باشد و به این ترتیب پشتیبانی کردن از این رابطه، برای رشد اجتماعی نوجوانان لازم است (بری و ارین، ۲۰۱۰). ارتباط، محرک روابط اجتماعی و یک ضرورت برای همه روابط است و هنگامی که با تعامل والد-فرزند می‌آید، نقش حیاتی را ایفا می‌کند و آن ایجاد و حفظ روابط بین والدین و فرزندان است که باعث تعامل قوی بین والدین و فرزند می‌شود و به طور قابل توجهی به درک و پذیرش متقابل بین والدین و فرزند کمک می‌کند (پاپوو و ایلسانمی،^۵ ۲۰۱۵). فقدان ارتباط با والدین در زندگی نوجوانان به فعل و انفعالات والد-فرزندی ضعیف‌تر و سطحی‌تر منجر خواهد شد و این مسأله به نوبه خود سبب بروز مشکلات پیچیده در آینده می‌شود (رونکن،^۶ ۲۰۱۲). هولت^۷ (۲۰۱۵) معتقد است که تعامل والد-فرزندی نخستین معرف دنیای ارتباطات کودک و یک رابطه مهم و حیاتی برای ایجاد امنیت و عشق است که متشکل از ترکیبی از رفتارها، احساسات و انتظاراتی است که منحصر به والدین و فرزند است. پژوهش‌ها نشان داده است که دلبستگی به والدین و تعاملات والد-فرزندی بر سلامت روان آن‌ها تأثیر می‌گذارد و به عنوان یک عامل حفاظت، این رابطه مثبت به بهبود سلامت روانی کمک می‌کند (کوانکالی،^۸ ۲۰۱۸). همچنین کیفیت روابط والد-فرزندی ممکن است، اثرات معناداری بر روی احساسات و روابط دیگران مخصوصاً همسالان دارد (تیلزر، ایچین و کیو، ۲۰۱۵؛ سفجی، کرنک، اوربک و ورماس،^۹ ۲۰۱۰). لی و بونک^{۱۰} (۲۰۱۶) استدلال می‌کنند که روابط خوب با همسالان، می‌تواند حمایت اجتماعی و حس تعلق اجتماعی غنی‌تری به بار آورد. شکل‌گیری ارتباط با مدرسه می‌تواند، ریشه در

1. Social development
2. Peer relation
3. Gresham, Berry & Erin
4. Parent-child relationship
5. Popov & Ilesanimi
6. Runcan
7. Carnes-holt
8. Chuankali
9. Telzar, Ichien, Qu, Seiffge, Krenke, Overbeek & Vermulst
10. Lee & bonk

تعاملات اولیه فرد با خانواده و همچنین همسالان (دلبستگی و روابط بین فردی) داشته باشد (واترز، کراس و رانیونز^۱، ۲۰۰۹). در سنین نوجوانی، نوجوانان به رفاقت و دوستی با همسالان، جذب گروهی و پذیرش در جمع دوستان اهمیت می‌دهند، در این سال‌ها دوستی‌ها استحکام می‌یابند و خود را به شکل‌های مختلفی مانند رفاقت و احساس تعلق به گروه نشان می‌دهند و در حقیقت عوامل اجتماعی زیادی از جمله رفتار گروهی، پذیرش همسالان و نقش‌های اجتماعی بر امر یادگیری و پیشرفت شاگردان باقی می‌گذارند، چون تحصیل و یادگیری در محیط اجتماعی رخ می‌دهد (نچارپور، ۱۳۹۰). پژوهشگران در مطالعات خود نشان دادند که کم‌رنگ شدن و اختلال در کیفیت ارتباط با همسالان می‌تواند متأثر از کاهش تعاملات گرم و صمیمی با اعضای خانواده و دیگر فعالیت‌های فراغتی خانواده باشد (لی و بونک، ۲۰۱۶؛ سعدی پور، ۱۳۹۳).

فعالیت‌های فراغتی خانواده^۲ فرصتی برای خانواده‌ها فراهم می‌آورد تا تغییر را در یک وضعیت نسبتاً آرام تجربه کنند که این امر به ایجاد سازگاری و انعطاف‌پذیری بیشتر خانواده‌ها به طور کلی منجر می‌شود (اسمیت، فریمن و زیریسکی^۳، ۲۰۱۰). فعالیت‌های فراغتی خانواده فعالیت‌هایی است که افراد تصمیم می‌گیرند در زمان اختیاری خود به طور مداوم به رفتارهای در دسترس بپردازند (فایارد، ویکز^۴، ۲۰۱۴). در پژوهشی به نقش عزت نفس، خشونت خانوادگی، رابطه والد-فرزندی و حمایت اجتماعی ادراک شده در رفتار زورگویی دانش‌آموزان با روش پژوهش توصیفی پرداخته شده که یافته‌ها نشان داده است که متغیرهای فردی، اجتماعی و خانوادگی به صورت مستقیم و غیر مستقیم بر فرآیند زورگویی شدن اثر دارند (شهرضا، جهرمی، شاهنوش و پورمند، ۱۳۹۶). در پژوهشی دیگر که حسین‌پور و قنبری (۱۳۹۶) به بررسی رابطه بین جو عاطفی خانواده و کنترل عواطف با رشد مهارت‌های اجتماعی در بین دانش‌آموزان متوسطه اول شهرستان ایزده با حجم نمونه ۲۰۰ نفر به روش نمونه‌گیری تصادفی پرداختند، نتایج با استفاده از تحلیل رگرسیون چند گانه نشان داد که جو عاطفی خانواده پیش‌بینی‌کننده خوبی برای کنترل عاطفی و رشد مهارت‌های اجتماعی است. در پژوهشی به بررسی ایده‌های والدین در مورد یادگیری و اوقات فراغت فرزندان نشان داده است که نتایج نشان می‌دهد که والدین از طریق اوقات فراغت، احساسات، ارزش‌ها و مهارت‌های رفتاری را به فرزندان خود نشان می‌دهند (چوی^۵، ۲۰۱۶). در پژوهشی دیگر (ویلکسون^۶، ۲۰۱۷) به بررسی نقش اوقات فراغت خانواده به عنوان زمینه‌ای برای حمایت از مداخلات ارتباطی جوانان پرداخته شده است، نتایج نشان داده است که فعالیت‌های تفریحی خانواده‌ها می‌تواند به طور طبیعی زمینه حمایت از جوانان را فراهم کند، زیرا برای آن‌ها

1. Warts, Cross & Runions
2. Family leisure
3. Smith, Freeman & Zebriski
4. Fayard & Weeks
5. Choi
6. Wilkinson

فرصت‌های طبیعی فراهم می‌کند تا با دوستان خود ارتباط اجتماعی برقرار کنند. در پژوهشی دیگر به بررسی تأثیر رایانه‌ها در رشد اجتماعی کودکان و مشارکت در مدرسه پرداخته شده است که در این پژوهش کودکانی تحت درمان بودند که در شبکه‌های اجتماعی مشارکت فعالی داشتند و این نمونه از کودکان با استفاده از روش کنترل تصادفی انتخاب شده بودند و نتایج نشان داد که هیچ مشکلی در رشد اجتماعی و مشارکت در مدرسه کودکان ایجاد نمی‌کند و شواهدی مبتنی بر اینکه که مشارکت کامپیوتر در فعالیت‌های پس از مدرسه، ارتباط با همسالان و دیگر فعالیت‌های اجتماعی به مانند ورزش را کاهش می‌دهد، یافت نشد (فایرلی و کلیل^۱، ۲۰۱۶).

با توجه به اهمیت رشد اجتماعی در دانش‌آموزان و اینکه متغیرهای مؤثر بر آن تاکنون در غالب یک مدل مفهومی منسجم در ادبیات پژوهشی داخل و خارج از کشور بررسی نشده است، لذا پژوهش حاضر در پی پاسخگویی به این سؤال است که آیا کیفیت ارتباط والد-فرزندی و کیفیت ارتباط با همسالان می‌توانند در رابطه بین فراغت خانواده با رشد اجتماعی دانش‌آموزان نقشی واسطه‌ای ایفا کنند؟

روش

جامعه آماری شامل کلیه دانش‌آموزان پسر مقطع متوسطه دوم شهر زابل در سال تحصیلی ۹۸-۹۷، نمونه‌گیری از نوع نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای انجام شد، بدین گونه که از بین تمام مدارس مقطع متوسطه دوم به طور تصادفی ۴ مدرسه را انتخاب کرده ایم و سپس از هر مدرسه ۷۵ نفر به صورت تصادفی انتخاب شده‌اند. و با توجه به اینکه حجم نمونه کلی در معادلات ساختاری بر اساس قاعده (بنتلر و چو^۲، ۱۹۸۴، به نقل از هومن، ۱۳۹۴) به ازای هر پارامتر حداقل ۵ آزمودنی می‌باشد (بشلیده، ۱۳۹۴) و همچنین حداقل حجم نمونه ۲۰۰ نفر می‌باشد لذا با توجه به احتمال ریزش و نیز تخمین ۳۵ پارامتر در مدل ارائه شده، پژوهشگر تعداد ۳۰۰ نفر را برای شرکت در پژوهش حاضر در نظر گرفته است.

پژوهش بدین صورت انجام گرفت که با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای بدین گونه که از بین تمام مدارس مقطع متوسطه دوم به طور تصادفی ۴ مدرسه انتخاب شده است و سپس از هر مدرسه ۷۵ نفر به طور تصادفی انتخاب شده‌اند که پرسشنامه‌ها در بین دانش‌آموزان این ۴ مدرسه انتخاب شده، توزیع گردید. ملاک‌های ورود که شامل ۱- شرکت‌کنندگان در پژوهش داوطلب باشند ۲- مشغول به تحصیل در مقطع متوسطه دوم باشند ۳- حداقل سه ماه از تحصیل شان گذشته باشد و ملاک‌های خروج که شامل ۱- به دلایل شخصی حاضر به شرکت نشوند ۲- کمتر از سه ماه در مدرسه تحصیل کرده باشند، در پژوهش اطمینان حاصل شد. پیش از شروع تکمیل پرسشنامه‌ها ابتدا توضیحاتی راجع به اهداف پژوهش، محرمانه بودن اطلاعات آن‌ها،

1. Fairlie, Kalil
2. Bentler & chu

طریقه پر کردن پرسشنامه‌ها و اینکه پاسخ صحیح و غلط در این پرسشنامه‌ها وجود ندارد و نحوه استفاده از آن‌ها، در اختیار شرکت کنندگان قرار گرفت. از شرکت کنندگان درخواست شد که با رعایت امانت و صداقت، با دقت تمام، به پر کردن پرسشنامه‌ها بپردازند. تکمیل هر پرسشنامه حدود ۲۰ دقیقه طول می‌کشد. در تمام مدتی که آزمودنی پرسشنامه‌ها را تکمیل می‌کرد، پژوهشگر به سؤالات احتمالی پاسخ می‌داد.

همچنین در تحلیل داده‌ها از روش تحلیل مسیر و از نرم‌افزار SPSS-24 و Amos-24 استفاده شد.

ابزارهای پژوهش

الف) پرسشنامه فراغت خانواده (FLAP):^۱ این پرسشنامه توسط زبریسکی (۲۰۰۰)، ساخته شده است و سؤالات آن نشان دهنده ی الگوهای هسته‌ای فراغت خانواده و نشان دهنده الگوهای تعادلی فراغتی خانواده می‌باشند، در هر سوال از پاسخ دهنده در مورد شرکت او در یکی از فعالیت‌های مربوط به آن دسته پرسیده می‌شود. اگر پاسخ بله بود پاسخ دهنده باید مقیاس‌های ترتیبی تخمینی فراوانی (حدوداً چند مرتبه) و طول مدت (حدوداً چقد طول می‌کشد) را برای هر دسته تکمیل کند. برای نمره گذاری ابتدا هر یک از مقیاس‌های ترتیبی فراوانی و طول مدت در هر دسته فعالیت محاسبه می‌شود. سپس نمره ی فعالیت‌های به تفکیک هسته‌ای یا تعادلی بودن برای محاسبه هر یک از خرده مقیاس‌ها با هم جمع بسته می‌شوند. جمع نمرات این دو خرده مقیاس، نمره کل فعالیت‌های فراغتی را بدست می‌دهد. این پرسشنامه دارای دو خرده مقیاس هسته‌ای و تعادلی می‌باشد. این مقیاس ویژگی‌های قابل قبول روانسجی از قبیل شواهد مربوط به روایی سازه، روایی محتوایی، پایایی درونی را از خود نشان داده (اسمیت، فریمن، زبریسکی ۲۰۱۰؛ زبریسکی، ۲۰۰۰) و پایایی بازآزمایی برای خرده مقیاس هسته‌ای ($R=0.74$) و برای تعادلی ($R=0.78$) و برای نمره کل ($R=0.78$) گزارش شده است (زبریسکی و مک کرمیک، ۲۰۰۱). در مطالعه حاضر ضریب پایایی با روش آلفای کرونباخ 0.71 و نیز ساختار دو عاملی این ابزار (روایی سازه) با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم به روش بیشینه درست نمایی^۲ مورد تأیید قرار گرفت که شاخص‌های برازش آن در جدول ۱ گزارش شده است.

جدول ۱. شاخص‌های برازش مدل FLAP

RMSEA	CFI	IFI	AGFI	GFI	CMIN/DF
۰/۰۵۹	۰/۹	۰/۹	۰/۸۴	۰/۸	۲/۰۷

1. Family leisure activity profile
2. maximum likelihood

ب) پرسشنامه رشد اجتماعی^۱: این آزمون توسط الیس وایتزمن^۲ در سال ۱۹۹۰ ساخته شد و برای تعیین رشد اجتماعی نوجوانان ۱۳ تا ۱۸ سال مورد استفاده قرار می‌گیرد و دارای ۶ زیرمقیاس به شرح: همکاری-خوش خلقی و سازگاری-احترام به دیگران-مسئولیت‌پذیری-امیدواری-خوش بینی و صبر و بردباری است. این آزمون مداد کاغذی است و در حدود ۲۰ تا ۲۵ دقیقه باید اجرا شود. این آزمون دارای ۲۷ سؤال و شامل سؤالاتی می‌باشد که جنبه‌های مختلف رشد اجتماعی دانش آموزان را مورد سنجش قرار می‌دهد، نمرات آن بین ۰ تا ۲۵ قرار می‌گیرد. پژوهش فاضل (۱۳۸۲) روایی محتوایی این پرسشنامه توسط اساتید دانشگاه اصفهان مورد تأیید قرار گرفته است و پایایی آن را با روش بازآزمایی به فاصله چهار هفته مورد ارزیابی قرار داد که ضریب پایایی آن ۷۰٪ گزارش شده است.

ج) پرسشنامه ارتباط والد-نوجوان^۳ (PACS): این ابزار برای سنجش نحوه نگرش و ارتباطات باز خانوادگی در ارتباطات والد-فرزندی مورد استفاده قرار می‌گیرد که توسط بارنس و اولسن^۴ (۱۹۸۲) ساخته شد. این مقیاس یک آزمون مداد-کاغذی است ۲۰ سؤالی که بر مبنای طیف لیکرتی ۵ درجه‌ای (از شماره ۱ به معنای کاملاً موافق و تا شماره ۵ به معنای کاملاً مخالف) تنظیم شده است و دو خرده مقیاس ارتباطات باز و مشکل ساز را شامل می‌شود (بارونس اولسن، ۱۹۸۲). در مطالعه بارونس و اولسن (۱۹۸۲) اعتبار ضریب آلفای کرونباخ برای هر یک از خرده مقیاس ۰/۸۷ و ۰/۷۸ و در مطالعه سلس^۵ (۲۰۰۲)، ۰/۸۸ برای نمره کلی بدست آمد. همچنین پایایی بازآزمایی در یک دوره زمانی شش ماهه ۰/۸۹ و یکساله ۰/۹۹ محاسبه و روایی سازه و نیز روایی ملاکی مطلوبی گزارش شد. در مطالعه حاضر ضریب پایایی با روش آلفای کرونباخ برای خرده مقیاس ارتباطات باز ۰/۸۸ و مشکل ساز ۰/۵۰ و نیز ساختار دو عاملی این ابزار (روایی سازه) با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی به روش بیشینه درست‌نمایی مورد تأیید قرار گرفت که شاخص‌های برازش آن در جدول ۲ گزارش شده است.

جدول ۲. شاخص‌های برازش مدل عاملی PACS

RMSEA	CFI	IFI	AGFI	GFI	CMIN/DF
۰/۰۵۴	۰/۸۸	۰/۸۸	۰/۸۸	۰/۹	۱/۸۹

د) پرسشنامه شاخص رابطه با همسالان^۶ (IPR): پرسشنامه روابط با همسالان ابزاری ۲۵ گویه‌ای است که توسط هادسون (۱۹۹۷) جهت سنجش کیفیت روابط افراد با همسالان

1. Social development scale
2. Ellis witsman
3. Parent Adolescent communication scale
4. Barnes & Olson
5. Sales
6. Index of peer relation

و نیز شدت و میزان مشکلاتی را که با همسالانشان تجربه می‌کنند ساخته شده است. پاسخ به گویه‌های این ابزار در یک طیف لیکرتی ۷ درجه‌ای (از هیچ وقت تا همیشه) درجه بندی شده است. برخی گویه‌های این ابزار عبارتند از "همکلاسی‌هایم با من بد رفتاری میکنند"؛ "همکلاسی‌هایم به احترام می‌گذارند". در مطالعه هادسون (۱۹۹۷) ضریب پایایی به روش آلفای کرونباخ ۰/۹۴ محاسبه و روایی ملاکی این ابزار مطلوب گزارش شده است. در مطالعه حاضر ضریب پایایی به روش آلفای کرونباخ ۰/۸۶ و نیز ساختار تک عاملی این ابزار (روایی سازه) با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی به روش بیشینه درست نمایی مورد تأیید قرار گرفت که شاخص‌های برازش آن در جدول ۳ گزارش شده است.

جدول ۳. شاخص‌های برازش مدل تک عاملی شاخص رابطه با همسالان

RMSEA	CFI	IFI	AGFI	GFI	CMIN/DF
۰/۰۷۲	۰/۸۸	۰/۸۹	۰/۸۴	۰/۸۷	۲/۵۴

یافته‌ها

در آزمودنی‌های شرکت کننده، بیشترین سن مربوط به ۱۶ سال و کمترین سن مربوط به ۱۸ سال می‌باشد، ۵۰ درصد از خانواده‌های آزمودنی‌های شرکت کننده پر جمعیت بودند و فقط ۴ درصد از آزمودنی‌ها خانواده‌های کم جمعیت داشتند و بقیه خانواده‌ها از نظر جمعیت متوسط بودند، از آزمودنی‌هایی که در این پژوهش شرکت کردند تعداد ۱۰۵ نفر که شامل بیشترین می‌شود از پایه یازدهم بودند و کمترین نیز از پایه دوازدهم که ۳۱ درصد شرکت کنندگان را شامل می‌شدند، بودند همچنین شغل والدین آزمودنی‌ها بیشتر کارمند با درصد فراوانی ۴۳ نسبت به دیگر مشاغل بود و کمترین با درصد فراوانی ۳ درصد شامل بیکار بودند. به منظور بررسی پیش فرض‌های تحلیل مسیر مبنی بر ارتباط بین متغیرهای مدل، آزمون ضریب همبستگی پیرسون اجرا شد که نتایج آن در جدول ۴ آمده است.

جدول ۴. ماتریس همبستگی متغیرها

متغیر	۱	۲	۳	۴	۵
۱ فراغت خانواده	۱				
۲ رشد اجتماعی	۰/۲۵**	۱			
۳ ارتباط بازر	۰/۲۴**	۰/۴۹**	۱		
۴ ارتباط مشکل‌زا	۰/۱۳**	۰/۲۸**	۰/۳۱**	۱	
۵ رابطه با همسالان	۰/۲۵**	۰/۴۹**	۰/۴۲**	۰/۲۶**	۱

همانطور که جدول ۳ مشاهده می‌کنید متغیرهای این پژوهش (فراغت خانواده، ارتباط والد-فرزندی، ارتباط با همسالان و رشد اجتماعی)، در سطح ۰/۰۱ معنادار می‌باشد. در ادامه مدل مذکور

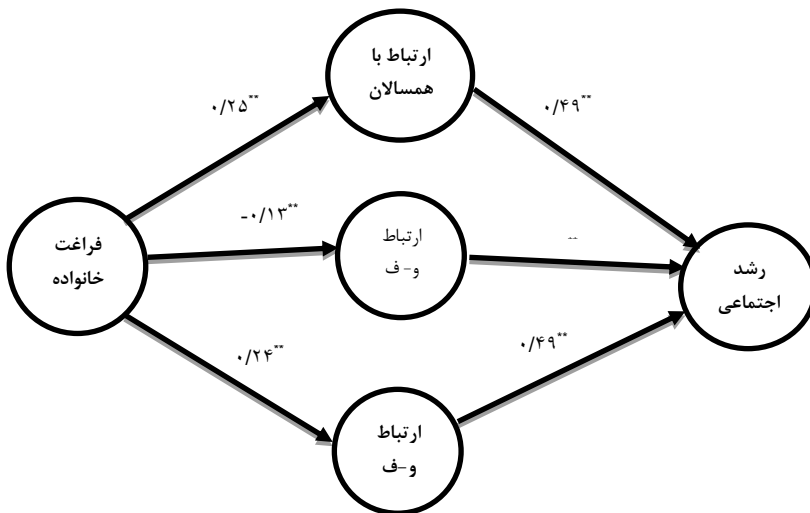

به روش تحلیل مسیر مورد تحلیل قرار گرفت. پس از اعمال شاخص‌های اصلاح (کواریانس خطای ارتباط مشکل ساز به ارتباط با همسالان، گشودگی به ارتباط با همسالان و گشودگی به ارتباط مشکل ساز) مدل مورد تحلیل مجدد قرار گرفت و شاخص‌های برازش استخراج گردید.

جدول ۵. شاخص‌های برازش مدل

RMSEA	CFI	AGFI	GFI	CMIN/DF
۰/۰۸۱	۰/۹۹	۰/۹۴	۰/۹۹	۲/۹۸

شاخص‌های برازش ارائه شده در جدول ۵ نشان می‌دهد که مدل مذکور از برازش مطلوبی برخوردار می‌باشد. همچنین ضرایب مسیر مستقیم حاصل از تحلیل مسیر در شکل ۱ و اطلاعات تفصیلی در جدول ۶ گزارش شده است.

شکل ۱. نمای تصویری مدل

جدول ۶: ضرایب مسیر مستقیم متغیرهای پژوهش

متغیر	برآورد غیر استاندارد	برآورد استاندارد	خطای معیار	نسبت بحرانی	سطح معناداری
فراغت خانواده با رشد اجتماعی	۰/۰۲	۰/۰۸	۰/۰۱	۱/۷۳	۰/۰۸
فراغت خانواده با ارتباط با همسالان	۰/۰۲	۰/۰۲	۰/۰۴	۴/۴۵	۰/۰۰۱
فراغت خانواده با ارتباط والد فرزندی (گشودگی)	۰/۰۷	۰/۲۴	۰/۰۲	۴/۳۳	۰/۰۰۱
فراغت خانواده با ارتباط والد فرزندی (مشکل زا)	۰/۰۲	-۰/۱۳	۰/۰۱	-۲/۲۴	۰/۰۲
ارتباط با همسالان با رشد اجتماعی	۰/۱۱	۰/۳۲	۰/۰۲	۶/۱۹	۰/۰۰۱
ارتباط و-ف (گشودگی) با رشد اجتماعی	۰/۳۳	۰/۳۳	۰/۰۵	۶/۱۳	۰/۰۰۱
ارتباط و-ف (مشکل زا) با رشد اجتماعی	۰/۰۱	۰/۰۱	۰/۰۷	-۲	۰/۰۵

نتایج جدول ۶ نشان می‌دهد که بین فراغت خانواده با ارتباط با همسالان ($\beta=0/2; P>0/001$)؛ فراغت خانواده با ارتباط والد فرزندگی (گشودگی) ($\beta=0/24; P>0/001$)؛ فراغت خانواده با ارتباط والد فرزندگی (مشکل زا) ($\beta=-0/13; P>0/001$)؛ ارتباط با همسالان با رشد اجتماعی ($\beta=0/2; P>0/001$)؛ ارتباط و-ف (گشودگی) با رشد اجتماعی ($\beta=0/2; P>0/001$)؛ ارتباط و-ف (مشکل زا) با رشد اجتماعی ($\beta=0/2; P>0/001$) رابطه معنادار وجود دارد. همچنین رابطه بین فراغت خانواده با رشد اجتماعی معنادار نشد ($\beta=0/08; P>0/08$). در نهایت مدل مذکور توانست ۰/۲۶ واریانس رشد اجتماعی را تبیین کند. در ادامه معناداری روابط غیر مستقیم متغیرها از طریق روش بوت استراپ (خود راه انداز) و با ۱۵۰۰ نمونه‌گیری مجدد مورد آزمون قرار گرفت. نتایج بوت استراپ مربوط به روابط غیر مستقیم در مدل اصلاح شده پژوهش در جدول ۶ آمده است.

جدول ۷: آزمون معناداری اثر غیر مستقیم با روش بوت استراپ

مسیر	برآورد استاندارد	حد پایین	حد بالا	سطح معناداری
فراغت خانواده به رشد اجتماعی از طریق ارتباط با همسالان و رابطه والد-فرزندگی(مشکل زا و گشودگی)	۰/۱۷	۰/۱۱	۰/۲۳	۰/۰۰۲

همان‌گونه که در جدول ۷ آمده است مسیر غیر مستقیم فراغت خانواده با رشد اجتماعی از طریق ارتباط با همسالان و ارتباط والد-فرزندگی با ضریب (۰/۱۷) و سطح (۰/۰۰۲) معنی‌دار شده است. این بدین معنا است که متغیرهای ارتباط با همسالان و رابطه والد-فرزندگی (مشکل زا و گشودگی) می‌توانند نقشی واسطه‌ای در رابطه فراغت خانواده و رشد اجتماعی ایفا کنند و بخشی از واریانس این رابطه را تبیین کند.

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش نشان داد که متغیرهای رابطه والد-فرزندگی و رابطه با همسالان توانستند نقش واسطه‌ای در رابطه بین فراغت خانواده و رشد اجتماعی ایفا کنند و از بین ضرایب مستقیم مدل تنها رابطه فراغت خانواده با رشد اجتماعی معنادار نشد که با نتایج تحقیقاتی ویلکسون (۲۰۱۷)، کیمبورلی (۲۰۱۶) که در این زمینه انجام شده است؛ همسو نبود. در تبیین این نتیجه می‌توان گفت که با توجه به ضریب همبستگی معنادار این دو متغیر به نظر می‌رسد به دلیل قدرت تبیین‌کنندگی بالای متغیرهای واسطه‌ای در مدل مذکور رابطه مستقیم این دو بی معنا شده و این رابطه صرفاً از طریق دو متغیر واسطه‌ای تبیین شده است.

نتایج پژوهش حاکی از رابطه علی بین فراغت خانواده با ارتباط با همسالان بود که به یافته‌های لی بونک (۲۰۱۶) و سعدی پور (۱۳۹۳) همسو است. در تبیین این رابطه می‌توان گفت که فراغت خانواده زمینه را برای حمایت مداخلات ارتباطی جوانان فراهم می‌آورد و هر چه خانواده والدین وقت بیشتری را در اختیار فرزندان خود قرار می‌دهند، فرزندان آن‌ها دارای کیفیت بهتری در ارتباط با همسالان هستند و بالعکس والدینی که وقت کمتری در ارتباط با فرزندان خود دارند، فرزندان آن‌ها اضطراب اجتماعی بیشتری و تجربه طرد از طرف همسالان را بیشتر تجربه کرده‌اند (سو، استفن و پتیت، ۲۰۱۶).

با توجه به تبیین بالا می‌توان گفت که فراغت خانواده در ارتباط با فرزندان، هرچه بیشتر باشد؛ تأثیر بیشتری در رشد فرزندان در چگونگی پذیرش همسالان دارد و اینگونه فرزندان آن‌ها بهتر با همسالان خود در جامعه ارتباط برقرار می‌کنند و کمتر دچار سردرگمی در ارتباط با دوستان خود می‌شوند. والدینی که در بحث فراغت‌های خانوادگی بیشتر از فرزندان خود حمایت کرده و آن‌ها را مشارکت دهند و از ایده‌های آن‌ها استفاده کنند، اینگونه دانش آموزان به خود باوری بهتری در ارتباط با همسالان رسیده و احساس می‌کنند؛ عضو مهمی در بین دوستان خود هستند ولی اگر والدینی، فرزندان خود را فقط یکبار در سال در فعالیت‌های مربوط به اعضای خانواده مانند رفتن به سینما، ملاقات همسایگان مشارکت دهند، نباید دیگر انتظار این را داشته باشند که فرزندان آن‌ها در گروه همسالان رفتار رشدی مناسبی داشته باشند.

نتایج تحلیل مسیر نشان داد که فراغت خانواده با رابطه والد-فرزندی رابطه علی دارد و نتایج آن با پژوهش‌های کارنس هولت (۲۰۱۲)، رونکن (۲۰۱۲) و صیدی (۱۳۹۰) همخوانی دارد. در تبیین این فرضیه می‌توان گفت که کارکرد خانواده به عنوان یک کل است که نقش مهمی در ایجاد و تداوم رفتارهای زورگویانه در نوجوانان ایفا می‌کند و این صرفاً محدود به نگرش والدین نمی‌شود. مطالعات، دلالت بر شکل‌گیری رفتار زورگویی در محیط خانوادگی و رابطه والد-فرزندی در نوجوانان ایفا می‌کند که مشخصه اصلی آن روابط مبهم و ناهماهنگ می‌باشد (دوگینس^۱، ۲۰۱۶). خانواده بر بروز رفتار فرزندان تأثیر دارد، ویژگی‌های شخصیتی و محیط خانواده می‌تواند، روابط والد-فرزندی را ارتقاء دهند و یا باعث کاهش آن شوند (شهرضا و همکاران، ۱۳۹۶). در واقع می‌توان گفت، کارکرد و فراغت خانواده در روابط والد-فرزندی نقش بی‌بدیلی را بازی می‌کند و هرچه فراغت خانواده در ارتباط با فرزندان بیشتر باشد، می‌توان نتیجه گرفت که ارتباط فرزندان با والدین نیز به همان نسبت مثبت و با جنبه گشودگی از ارتباط والد-فرزندی همراه خواهد بود. والدینی که در فراغت خانواده مانند خرید منزل از فرزندان خود نظر خواهی می‌کنند، این فرزندان در بحث ارتباط والد-فرزندی بدون احساس فشار و مانع صحبت می‌کنند و بهتر می‌توانند احساسات واقعی خود را در ارتباط با والدین ابراز کنند. دانش آموزانی که در فعالیت‌های فراغتی

مذهبی خانواده مشارکت فعالی دارند به همان نسبت در ارتباط والد-فرزندی، صداقت بیشتری بکار می‌گیرند و از شیوه‌ای که والدین در ارتباط با آن‌ها در اوقات فراغت رفتار می‌کنند، رضایت بیشتری دارند. والدینی که برای ارتباط با فرزندان خود ارزش کافی را قائل نمی‌شوند در نتیجه با جنبه ارتباط مشکل‌زا از ارتباط والد-فرزندی روبرو می‌شوند.

نتایج تحلیل نشان داد که بین رشد اجتماعی و ارتباط با همسالان رابطه معنی‌داری وجود دارد و این فرضیه با مطالعات بریقتون (۲۰۱۰) و شفیع‌آبادی (۱۳۹۰) همخوانی دارد. رشد اجتماعی موجب کاهش احساس تنهایی و از طرف دیگر باعث پذیرش همسالان از طرف همسالان در نوجوانان می‌شود (استونکلی^۱، ۲۰۱۰). نوجوان اغلب مشکلاتی در معرفی خودشان، دوستانه رفتار کردن، دوست پیدا کردن، عضو گروه شدن، لذت بردن از بازی‌ها و کنترل اوضاع دارند. شاخص‌های کلی رشد اجتماعی نیز معلوم داشته است که احساس تنهایی با نقض‌هایی در رشد اجتماعی مرتبط است (هنریچ و گالون^۲، ۲۰۰۶). در تبیین و توضیح نتیجه می‌توان اشاره نمود که دانش‌آموزانی که با همسالان خود بهتر سازگار می‌شوند و احساس می‌کنند، عضوی از این گروه هستند و از بودن آن‌ها در کنار خود لذت می‌برند، خیلی اجتماعی و محبوب هستند و زندگی برای آن‌ها در کنار دیگران دوست‌داشتنی و هیجان‌انگیز خواهد بود. ارتباط با همسالان باعث افزایش علاقه دانش‌آموزان در درک دوستان و کاهش عصبانیت آن‌ها در اوقاتی که نسبت به دوستان بدگمان می‌شوند و در نهایت باعث رشد اجتماعی و روانی آن‌ها خواهد شد. دانش‌آموزی که در ارتباط با همسالان احساس کند که او را خیلی دوست دارند و از بودن او در کنار خود رضایت دارند، بیشتر احساس اعتماد به دیگران و از اینکه در ارتباط با دیگران از خود رضایت داشته باشد در او شکل می‌گیرد و اینگونه به رشد اجتماعی او کمک خواهد شد. وقتی در ارتباط با همسالان، دانش‌آموز احساس مثبتی دریافت می‌کند، احساس خودارزشی خوبی از همسالان خود دریافت کرده که در نهایت به رشد اجتماعی او کمک‌شایانی خواهد شد و بهتر می‌تواند با دیگران کنار بیاید و بخاطر وجود این ارزش، با افراد مسن، معلم، خویشاوندان و دوستان به گونه‌ای که احترام روابط حفظ شود، ارتباط برقرار می‌کند که این جنبه بسیار مهمی از رشد اجتماعی می‌شود.

نتایج تحلیل مدل نشان داد که بین رشد اجتماعی و رابطه والد-فرزندی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد و این نتیجه را می‌توان با پژوهش‌های بریمن، میلیکی و اسکمن^۳ (۲۰۰۸) و بری و ارین (۲۰۱۰) که در این زمینه انجام شده است همسو دانست. نفوذ والدین در کودکان تنها جنبه ارثی و وراثتی ندارد، بلکه در آشنایی کودک با زندگی اجتماعی و فرهنگ‌پذیری وی، نقش مؤثرتری دارد. ساختار و شکل خانواده‌ها، نحوه ارتباط والدین با فرزندان بیشترین تأثیر را اولاً بر

1. Stoeckli
2. Heinrich & Gullone
3. Brieman, Milkie & Schiman

چگونگی شخصیت روانی، اجتماعی و فرهنگی آن‌ها داشته و ثانیاً به طور غیر مستقیم جامعه را متأثر می‌کند (شفیع آبادی و ناصری، ۱۳۹۰).

در واقع می‌توان گفت که هرچه والدین وقت بیشتری از وقت خود را در اختیار فرزندان خود قرار دهند، فرزندانشان نیز بهتر به سطح رشدی که مدرسه و جامعه از آن‌ها انتظار دارند، می‌رسند. والدینی که با روابط مثبت خود با فرزندان اجازه می‌دهند، فرزندان بدون احساس فشار و مانع صحبت کنند و برای فرزندان خود شنونده خوبی هستند؛ اینگونه باعث می‌شوند که فرزندان یاد بگیرند در ارتباط‌های اجتماعی خود اهل مراوده باشند، کارهای خلاقانه انجام دهند و کمتر عصبانی شوند و این منجر به رشد اجتماعی فرزندان آن‌ها خواهد شد. والدینی که در روابط والد-فرزندی به فرزندان خود جواب‌های صادقانه می‌دهند و بدون هیچ مشکلی با آن‌ها مشورت می‌کنند و برای آن‌ها ارزش قائل می‌شوند، با این روش باعث می‌شوند که فرزندان آن‌ها بدون هیچ مشکلی با پیشرفت دوستانشان کنار بیایند و وظایفی که جامعه از آن‌ها انتظار دارد را به نحو احسن انجام دهند که این خود رشد اجتماعی است. دانش آموزانی که احساس راحتی با والدین خود دارند و می‌توانند آشکارا عواطف خود را در ارتباط با والدین نشان دهند به همان نسبت در روابط خود با دیگران در جامعه و مدرسه در موقعیت‌های مشکل‌زا بهتر می‌توانند خود را کنترل کرده و سازگار شوند و این به رشد اجتماعی دانش آموز به طور مفید و مناسبی کمک می‌کند.

تحلیل روابط غیر مستقیم نیز نشان داد که متغیرهای ارتباط با همسالان و ارتباط والد-فرزندی می‌توانند، نقش واسطه‌ای در رابطه بین فراغت خانواده و رشد اجتماعی ایفا کنند. نتایج بدست آمده از این فرضیه با مطالعات بری و ارین (۲۰۱۰)، کارنس هولت (۲۰۱۵)، لی بونک (۲۰۱۶) و سعدی پور (۱۳۹۳) همخوانی دارد. در تبیین این یافته می‌توان بیان کرد که افزایش ارتباط والد-فرزندی و ارتباط با همسالان با افزایش رشد اجتماعی در ارتباط است و دانش آموزان با این وجود می‌توانند، بهتر در جامعه رفتار کنند. ارتباط والد-فرزندی و ارتباط با همسالان نقش تعیین کننده‌ای در رشد اجتماعی و به تبع آن برقراری ارتباط بهتر دارند به طوری که اگر رابطه بهتری با والدین و همسالان خود داشته باشند از روابط اجتماعی و رشد آن احساس رضایت بیشتری خواهند داشت و بهتر می‌توانند، پذیرش تفاوت‌ها و نقص‌های خود و دوستانشان را درک کنند و بتوانند در رابطه با آن‌ها از هیجانات مثبت و مورد قبول جامعه استفاده کنند و به ثبات این روابط کمک کنند. دانش آموزی که در ارتباط با همسالان خود سازگاری دارد و در ارتباط با والدینش هیچ مشکلی ندارد و بدون هیچ ترسی صحبت‌های خود را با آن‌ها در میان می‌گذارد، واضح است که این دانش آموز بهتر می‌تواند با جامعه سازگار شده و رشد کند. دانش آموزان که در ارتباط با همسالان خود علاقه خاصی دارند و مغرور نیستند و از احساس رابطه با والدین احساس رضایت دارند به طور مثبت تری در گروه‌های بزرگتر واکنش نشان می‌دهند و انعطاف‌پذیر هستند که این به رشد اجتماعی آن‌ها به طرز چشمگیری کمک می‌کند.

به طور کلی می‌توان بیان کرد که هرچه دانش آموزان ارتباطشان با همسالان و والدین مثبت باشد، به مشکلات کمتری در ارتباط با دیگران و در نهایت رشد اجتماعی بالاتری را تجربه خواهند کرد. در این پژوهش، مدل اثرات مستقیم و غیرمستقیم کیفیت ارتباط با والدین و ارتباط با همسالان را بر فراغت خانواده و رشد اجتماعی نشان داده که کیفیت ارتباط با والدین و کیفیت ارتباط با همسالان فراغت خانواده و رشد اجتماعی میانجی است و فراغت خانواده از طریق ارتباط با همسالان و ارتباط با والدین باعث رشد اجتماعی دانش آموزان می‌شود.

این پژوهش با محدودیت‌ها و موانعی روبرو بود که شامل: مجوز ندادن و عدم همکاری از طرف آموزش و پرورش (که بعد از طریق نامه نگاری حل شد)، عدم همکاری مدیران مدرسه (که با پیشنهاد همکاری در بحث مشاوره کنکور و تحصیلی حاضر به همکاری شدند)، دسترسی نداشتن مداوم به دانش آموزان در هر روز از ایام هفته، همکاری نکردن بعضی از دانش آموزان در کامل کردن پرسشنامه‌ها و ناقص تحویل دادن پرسشنامه‌ها می‌باشد. در آخر پیشنهاد می‌شود، پژوهشگران سایر متغیرهای شناختی که روی رشد اجتماعی و فراغت خانواده تأثیر می‌گذارند را مورد بررسی قرار دهند، تا بتوان عوامل تأثیرگذار بر افزایش رشد اجتماعی را تشخیص داد؛ همچنین می‌توان دو مدل جداگانه بر اساس جنسیت توسط محققان مورد بررسی قرار گیرد.

منابع

- حسین پور، کریم، و قنبری، زهرا. (۱۳۹۶). بررسی رابطه بین جو عاطفی خانواده و کنترل عواطف با رشد مهارت‌های اجتماعی. هشتمین کنفرانس بین‌المللی روانشناسی و علوم اجتماعی: تهران، دانشگاه تهران.
- شفیع آبادی، عبدالله، و ناصری، غلامرضا. (۱۳۹۰). نظریه‌های مشاوره و روان‌درمانی، تهران: انتشارات مرکز نشر دانشگاهی تهران.
- شهرضا، شیوا، جهرمی، علی، شاهنوش، امیرحسین، و پورمند، فهیمه. (۱۳۹۶). رفتار زورگویی در پسران دبیرستانی: نقش عزت نفس، خشونت خانوادگی، رابطه والد-فرزندی و حمایت اجتماعی ادراک شده، مجموعه مقالات ششمین کنگره انجمن روانشناسی ایران، (۱۲)، ۱۲۸۵-۱۲۸۰.
- سعدی پور، اسماعیل. (۱۳۹۳). روش‌های تحقیق در روانشناسی و علوم تربیتی. چاپ اول، تهران: دوران.
- صیدی، محمد سجاد. (۱۳۹۰). پیش‌بینی سرسختی خانواده توسط فراغت و انجام فعالیت‌های دینی در منزل با واسطه‌گری کیفیت ارتباط در خانواده، مجله مشاوره و روان‌درمانی خانواده، (۲)، ۲۴۲-۲۲۶.

- نجارپور، سعید. (۱۳۹۰). رابطه جوعاطفی خانواده، خودپنداره، عزت نفس و پایگاه اقتصادی بر شکل‌گیری هویت جوانان، مجله اندیشه و رفتار، ۳(۳)، ۴۵-۵۴.
- Berry, D. J., & O'Connor, E. (2010). Behavioral risk, teacher-child relationships, and social skill development across middle childhood: A child-by-environment analysis of change. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 31(1), 1-14. doi:10.1016/j.appdev.2009.05.001
- Brighton, H. (2010). Review: Bernard Moss Communication Skills for Health and Social Care. *Journal of Social Work*, 10(1), 126-127. doi:10.1177/14680173100100010101
- Carnes-Holt, K. (2012). Child-Parent Relationship Therapy for Adoptive Families. *The Family Journal*, 20(4), 419-426. doi:10.1177/1066480712451242
- Choi, K. W. Y. (2016). Habitus, affordances, and family leisure: Cultural reproduction through children's leisure activities. *Ethnography*, 18(4), 427-449. doi:10.1177/1466138116674734
- Chuankail, Li. (2016). Parent-child relationship impact on children's mental development: *Journal of Health Psychology*. 7(10), 1-12.
- Duggins, S. (2016). Aggression Among Adolescent Victims of School Bullying: Protective Roles of Family and School Connectedness. *Psychology of Violence*, 6(2), 205-220. doi:10.1037/a0039439
- Fairlie, R. W., & Kalil, A. (2017). The effects of computers on children's social development and school participation: Evidence from a randomized control experiment. *Economics of Education Review*, 57, 10-19. doi:https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2017.01.001
- Fayard, A.-L., & Weeks, J. (2014). Affordances for practice. *Information and Organization*, 24(4), 236-249. doi:https://doi.org/10.1016/j.infoandorg.2014.10.001
- Heinrich, L. M., & Gullone, E. (2006). The clinical significance of loneliness: A literature review. *Clinical Psychology Review*, 26(6), 695-718. doi:https://doi.org/10.1016/j.cpr.2006.04.002
- Lee, J., & Bonk, C. J. (2016). Social network analysis of peer relationships and online interactions in a blended class using blogs. *The Internet and Higher Education*, 28, 35-44. doi:https://doi.org/10.1016/j.iheduc.2015.09.001
- Milkie, M. A., Bierman, A., & Schieman, S. (2008). How Adult Children Influence Older Parents' Mental Health: Integrating Stress-process and Life-course Perspectives. *Social Psychology Quarterly*, 71(1), 86-105. doi:10.1177/019027250807100109
- Popov, L., & Ilesanmi, R. (2015). Parent-Child Relationship: Peculiarities and Outcome. *Review of European Studies*, 7(5), 253-267. doi:10.5539/res.v7n5p253
- Runcan, P.-L. (2012). The time factor: does it influence the parent-child relationship?! *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 33, 11-14. doi:https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.01.073

- Seiffge-Krenke, I., Overbeek, G., & Vermulst, A. (2010). Parent-child relationship trajectories during adolescence: Longitudinal associations with romantic outcomes in emerging adulthood. *Journal of Adolescence*, 33(1), 159-171. doi:<https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2009.04.001>
- Smith, K. M., Freeman, P. A., & Zabriskie, R. B. (2010). An Examination of Family Communication Within the Core and Balance Model of Family Leisure Functioning. 58(1), 79-90. doi:10.1111/j.1741-3729.2008.00536.x
- Stoeckli, G. (2010). The Role of Individual and Social Factors in Classroom Loneliness. *The Journal of Educational Research*, 103(1), 28-39. doi:10.1080/00220670903231169
- Su, S., Pettit, G. S., & Erath, S. A. (2016). Peer relations, parental social coaching, and young adolescent social anxiety. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 42, 89-97. doi:<https://doi.org/10.1016/j.appdev.2015.11.007>
- Telzer, E. H., Ichien, N. T., & Qu, Y. (2015). Mothers know best: redirecting adolescent reward sensitivity toward safe behavior during risk taking. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 10(10), 1383-1391. doi:10.1093/scan/nsv026 %J Social Cognitive and Affective Neuroscience
- Waters, S. K., Cross, D. S., & Runions, K. (2009). Social and Ecological Structures Supporting Adolescent Connectedness to School: A Theoretical Model. 79(11), 516-524. doi:10.1111/j.1746-1561.2009.00443.x
- Wilknsn. S. (2017). Family leisure as a context support Augmentative and alternative communication Internative for young children with complex communication needs:Theime Medical publisher.462-584